

**ХАРАКТЕРИСТИКА И ТЕРИТОРИАЛНА ОРГАНИЗАЦИЯ
НА КУРОРТНО-ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СРЕДСТВА
ЗА ПОДСЛОН В БЛАГОЕВГРАДСКИ ОКРЪГ**

М. Воденска

Територията на Благоевградски окръг предлага отлични възможности за развитие на отдиха и туризма. Тук са съсредоточени голям брой природни антрактивности, чиито високи качества са причината окръгът да получи най-висока оценка при извършената от 13 специалисти експертна оценка на възможностите за организация на различни видове отдих в отделните окръзи на страната (М. Воденска, 1978).

В същото време Благоевградски окръг е един от най-слабо усвоените в курортно-туристическо отношение окръзи у нас. На територията му, която заема 5,8% от площта на страната, е разположена едва 1,4% от материално-техническата база на туризма. Тук са реализирани само 2,1% от туристическите нощувки у нас, като дялът на международния туризъм е незначителен — 0,4% от нощувките на чужденци (Туризъм, 1983).

Налице е явно несъответствие между отличните курортно-туристически ресурси и слабо развитата система за туристическо обслужване. За изясняване причините за това явление и за неговото преодоляване е необходимо детайлно изследване на всички подсистеми от териториалната система за отдих и туризъм в окръга.

Една от най-важните подсистеми е материално-техническата база на отдиха и туризма, като неин основен елемент са средствата за подслон. В България разграничаваме 6 вида специализирани курортно-туристически средства за подслон, които с повишаване степента на тяхната специализация се подреждат, както следва: частни квартири, хижи, къмпинги, хотели и мотели, ученически и студентски лагери, почивни домове (М. Воденска, 1978).

Понастоящем в Благоевградски окръг има 11 230 легла в посочените средства за подслон, в които са почивали 381 361 души, в т. ч. 44 058 чуждестранни туристи. Тяхното разпределение е показано в таблица 1.

Прави впечатление, че в средствата за подслон, притежаващи най-голям брой легла — ученически лагери и почивни домове, процентът на нощувалите в тях е твърде нисък. Това следва да се обясни с голямата им сезонност — в окръга само 17,8% от почивните

Таблица 1

Структура на курортно-туристическите средства за подслон в Благоевградски окръг и на нощувалите в тях за 1982 г.

Вид	Легла		Нощували		В т. ч. чужденци	
	брой	%	брой	%	брой	%
Поч. домове	3313	29,5	34307	9,0	—	—
Уч. лагери	3679	32,8	14786	3,9	—	—
Хот. и мот.	1719	15,3	218573	56,0	34858	81,7
Къмпинги	34	0,3	640*	0,2	165*	0,4
Хижи	2035	18,1	108797	28,5	7575	17,8
Ч. квартири	450	4,0	9000*	2,4	40	0,1
Общо	11230	100,0	381361	100,0	42638	100,0

* Данните са по „Туризм“ — справочник, КЕССИ, С., 1983.

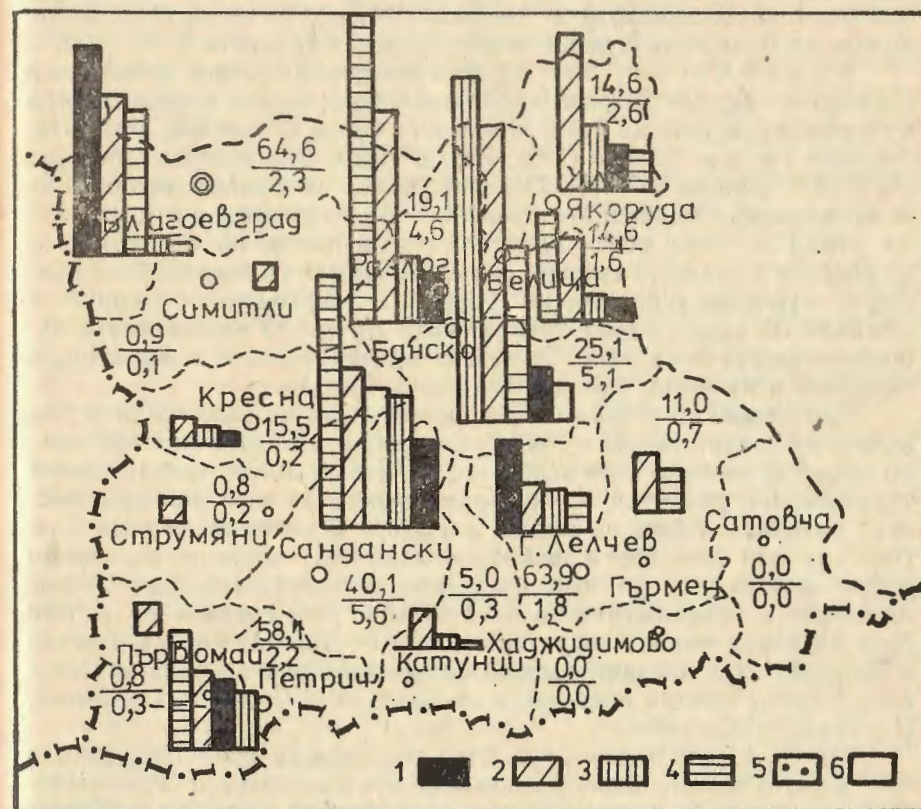
домове са целогодишни. От друга страна, хижите, хотелите и мотелите, които имат само 33,4% от легловата база в окръга, реализират 84,5% от нощувалите и в т. ч. почти 100% от чужденците. Ролята на частните квартири и къмпингите в структурата на курортно-туристическата материална база на окръга е незначителна както по отношение на броя на леглата, така и на почивалите в тях българи и чужденци.

При анализа на териториалната организация на отделните видове курортно-туристически средства за подслон в окръга ще се придържаме към следната последователност: от по-високо към пониско специализираните видове. Също така основна териториална единица в изследването е селищната система, като в окръга има 16 селищни системи. При характеристиката на отделните видове средства за подслон са използвани следните показатели: брой легла, роля в структурата на материално-техническата база на отбиха и туризма, брой почивали на едно легло, процент на чуждестранните туристи. В общата характеристика на базата е използван и показателят гъстота на легловия фонд.

Почивни домове. Почивни домове има в 9 от 16-те селищни системи на окръга. Основен фактор за тяхното териториално разположение са природните условия. Около 2 хил. от общо 3313 легла се намират в селищните системи Разлог (844 легла), Сандански (673 легла) и Банско (484 легла). Средно по 327 легла има в Благоевградската, Петричката и Белишката селищна система. В Якоруда, Гърмен и Гоце Делчев техният брой е средно 110. Почивните домове са водещи в структурата на курортно-туристическите средства за подслон в селищните системи Разлог, Сандански, Белица и Петрич (фиг. 1).

Анализът на средния брой почивали на едно легло в почивните

домове показва твърде голяма диференциация. Средно за окръга този показател е 10,3. Почти целогодишно използване има само в една селищна система — Гърмен, където стойността на показателя достига 23,2. На второ място са почивните домове в Банско и Сандан-

Фиг. 1. Характеристика и териториално разположение на курортно-туристическите средства за подслон в Благоевградски окръг

1 — хотели и мотели, 2 — ученически лагери, 3 — хижи, 4 — почивни станции, 5 — къмпинги, 6 — частни квартири 1 мм-20 легла

$$\frac{33,1}{1,7} = \frac{\text{брой нощували на 1 легло}}{\text{брой легла на 1 кв. км}}$$

Fig. 1. Characteristics and distribution of the tourist accommodation in the district of Blagoevgrad

1. hotels and motels, 2. youth hostels, 3. mountain chalets, 4. rest homes, 5. camping sites 6. accommodation bureaus (private lodging)

$$1 \text{ mm} = 20 \text{ beds} \quad \frac{33,1}{1,7} = \frac{\text{persons rested per bed}}{\text{number of bed per square km}}$$

ски (съответно с 16,7 и 15,6 почивали на 1 легло), които са действували по 6—7 месеца в годината. В Петрич, Г. Делчев, Белица и Разлог този показател варира от 10,8 в Петрич до 6,3 в Разлог, което показва, че независимо от големия брой легла в почивните домове те не са били пълноценно използвани. Най-неблагоприятно е положението в Благоевград и Якоруда (1,4 и 1,1), където почивните домове са били използвани средно 20 дни в годината.

Ученически лагери. Ученически лагери няма само в селищните системи Сатовча и Хаджидимово, където изобщо липсва курортно-туристическа база. Най-много легла — над 400, има в селищните системи Банско (799), Разлог (560), Благоевград, Якоруда (по 430) и Сандански (410). Основен фактор за тяхното месторазположение наред с природните условия, които са водещи, е и наличието на учаци се. Това обяснява местоустановяването на тези средства за подслон в селищни системи със сравнително неблагоприятни природни курортно-туристически ресурси — Първомай, Струмани и Симитли. В тези системи ученическите лагери са единствената курортно-туристическа база. Те заемат водещо място и в структурата на базата в Якоруда, Кресна, Катунци и Гърмен.

При средно за окръга 4,0 души, почивали на едно легло в ученическите лагери, което е лесно обяснимо с използването им само по време на ученическите ваканции, налице са отново твърде големи териториални различия в оползотворяването на тази най-многочислена материална база на отдиха в окръга. В селищна система Благоевград този показател е двойно по-голям (8,4), което показва много добра организация на този вид отдих и пълноценно използване на базата в продължение на 5—6 месеца. Над средния за окръга брой почивали има в селищните системи Г. Делчев, Кресна, Белица и Якоруда. В 4 селищни системи базата въобще не е била използвана (стойността на показателя са под 1,0) — Симитли, Струмани, Първомай и Катунци.

Хотели и мотели. Въпреки големия брой нощували в тях тяхното териториално разположение е сравнително ограничено. В 4 селищни системи броят на хотелските легла е над 200 — Благоевград, Г. Делчев, Сандански и Банско. В Благоевград и Банско те заемат първо място в структурата на базата за подслон. В Катунци и Белица броят на леглата е под 50, а в останалите 3 селищни системи, в които има хотели — Петрич, Разлог и Якоруда, е от 110 до 160. Заостотта на легловия фонд в хотелите на Благоевградски окръг е значително по-ниска, отколкото средната за страната — 56,6% срещу 70,9% за 1982 г. Докато за страната 56,9% от нощувките в хотели и мотели са били реализирани от чужденци, то в Благоевградски окръг този процент е само 13,4%. Това обстоятелство ни позволява да определим функцията на хотелите и мотелите в окръга преди всичко като делова, а не туристическа. На този фон се откроя-

ват единствено хотелите в Благоевград и Сандански, в които процентът на почивалите чужденци е над 20%.

Също така броят на посетителите в хотелите в различните териториални единици е различен. Над 100 души на едно легло са нощували в Благоевград, Петрич, Сандански, Гоце Делчев и Разлог. Техният брой е между 50 и 100 в Кресна и Банско, а под 50 — в хотелите в Якоруда, Катунци и Белица (23,1).

Къмпинги. В окръга действа само един къмпинг в Благоевградската селищна система, който има 34 места за къмпирание и 34 легла. През 1982 г. той е бил посетен от около 640 души, което прави средно по 18,8 души на едно легло. От тях 165, или 25,8%, са били чужденци, факт, който говори в полза на туристическите функции на този единствен представител на вида в окръга.

Х и жи. Интересно е да се отбележи, че в окръг като Благоевградския, с преобладаващи планински ландшафти, има 6 селищни системи, в които няма построена нито една хижа (фиг. 1). Най-голям брой легла (918) хижите имат в селищна система Банско, където са водещи в структурата на материалната база на отдиха и туризма. Със значителен брой легла в хижи се откроява Санданската селищна система (357), а в други 4 системи техният брой е между 100 и 200 — Якоруда, Разлог, Петрич и Г. Делчев. Сравнително по-слабо застъпен е този вид средства за подслон в селищните системи Белица, Благоевград, Кресна и Катунци — броят на леглата е от 20 до 60.

Най-посещавани са хижите в селищна система Петрич — 123,5 почивали на 1 легло. Между 50 и 100 души на едно легло са почивали в хижите на Санданската, Белишката и Разложката селищна система. В останалите хижи този показател е около 35 души, като в Кресненската селищна система стига до 11,3 души на едно легло.

От всички посетители на хижите в Благоевградски окръг 7,0% са били чужденци, като по-висок от средния е процентът на чужденците в Банско, Кресна, Сандански и Якоруда, където достига 11,4%. Трябва да се отбележи, че този процент за окръга е много висок, тъй като средно за страната процентът на нощувалите в хижи чужденци е 2,7%. В същото време в Благоевградски окръг само в една селищна система — Г. Делчев, той е под средния за страната (1,3%).

Частни квартири. В окръга има само две квартирни бюра — в селищните системи Сандански (350 легла) и Банско (100 легла). Частните квартири като най-слабо специализирани средства за подслон най-често нямат собствени функции, а изпълняват функциите на някои недостигащи видове. Такъв е случаят и тук — преди всичко те допълват недостигащите почивни домове. Особено остро този недостиг се чувства в Сандански, където използваемостта на едно легло от частния квартирен фонд е доста висока — 229 почивали за една година. В Банско този показател е много по-нисък (10), което показва, че не се чувства остра липса на база за подслон.

Процентът на почивалите чужденци е около 4,0%, като по-голямата част от нощувките са реализирани в Банската селищна система.

При общия анализ на териториалното разположение на курортно-туристическите средства за подслон в Благоевградски окръг е уместно да се разгледа гъстотата на легловия фонд, изразена чрез брой легла на един квадратен километър. За България този показател е средно 4,6, а за разглеждания окръг — само 1,7. В селищните системи обаче се наблюдават допълнително твърде големи отклонения от средните величини. В Разложката система тази стойност е равна на средната за страната (4,6), а в Банско и Сандански е дори по-висока — съответно 5,2 и 5,6. Този факт се обяснява преди всичко с високата степен на благоприятност на курортно-туристическите ресурси в посочените територии.

Друг показател е, както вече отбелязахме, броят на нощувалите на едно легло. Тъй като липсват такива данни за страната като цяло, ще се ограничим с анализа на стойностите вътре в окръга. За целия Благоевградски окръг този показател е 33,1. По-високи от средната стойност има само в 4 селищни системи, които се характеризират с най-висока туристическа посещаемост — Благоевград (64,6), Гоце Делчев (63,9), Петрич (58,1) и Сандански (40,1). Прави впечатление, че сред най-посещаваните територии само една е сравнително добре наситена с материална база за отдих и туризъм.

Както вече бе отбелязано, от 16-те селищни системи на окръга в две изцяло липсва курортно-туристическа материална база (фиг. 1) и в нито една от тях не се наблюдава съчетаване на всичките 6 вида средства за подслон. В 3 системи са налице 5 вида — Благоевград, Сандански и Банско, в 5 селищни системи функционират средства от 4 вида, в 2 средствата за подслон са представени от 3 вида, в една система са налице 2 вида и в други 3 системи — само един вид. Общо взето, можем да кажем, че на територията на окръга или в по-голямата нейна част се наблюдава сравнително голямо разнообразие на курортно-туристически средства за подслон.

За да установим съществува ли някаква зависимост между разпределянето на различните видове в една и съща териториална единица, използвахме метода на ранговите корелации. Чрез корелационния коефициент на Спирмен бе установена степента на връзката между отделните видове (табл. 2). Къмпингите и частните квартири не са включени, тъй като при наличието само на един до два обекта не може да се търси степенна връзка с останалите видове.

От таблицата се вижда, че всички видове средства за подслон са тясно свързани помежду си ($r > 0,80$), като най-силно изразена е връзката между почивните домове и ученическите лагери ($r = 0,89$). По-слаба зависимост съществува между териториалното разположение на ученическите лагери и хотелите ($r = 0,75$). Тази тясна обвързаност означава, че териториалната организация на курортно-ту-

Т а б л и ц а 2

Корелационна връзка между отделните видове курортно-туристически средства за подслон в Благоевградски окръг

	Поч. домове	Уч. лагери	Хотели и мотели	Хижы
Поч. домове	0,00	0,89	0,83	0,85
Уч. лагери	0,89	0,00	0,75	0,83
Хот. и мот.	0,83	0,75	0,00	0,85
Хижы	0,85	0,83	0,85	0,00

ристическите средства за подслон в окръга е обусловена от един фактор, чието действие е еднакво по отношение на всички видове, или от съвкупност от фактори, действието на които се изразява или е насочено в едно и също направление.

Разкриването на съотношението, значението и количествените параметри на тези фактори е от особено значение за географията на туризма, за териториално-устройственото планиране на курортно-туристическата материална база. За изясняването на тези въпроси бе приложен методът на латентно-структурния анализ (В. Н. Козлов, 1980).

Основни фактори, влияещи върху териториалното разполагане на разглежданата база, са два външни — 1) природен, свързан с наличието на благоприятни природни курортно-туристически ресурси (ПКТР), 2) социално-икономически, характеризиращ ролята на курортно-туристическите потребности на населението, и един вътрешен — 3) инерционен фактор, разкриващ ролята на вече създадената материално-техническа база и инфраструктура. Като индикатори на тези три фактора бяха избрани следните променливи величини, които бяха регистрирани дихотомически: за природния фактор — степента на благоприятност на ПКТР (М. Воденска, под печат), за социално-икономическия — гъстотата на населението и за инерционния — гъстотата на легловия фонд. Получени бяха следните уравнения:

$$\begin{aligned} P_{(n)} &= 0,687 + 0,122 x, \\ P_{(u)} &= 0,437 + 0,610 x, \\ P_{(h)} &= 0,312 + 0,288 x. \end{aligned}$$

Ще напомним, че свободният член на уравненията характеризира „наблюдаемата“ важност на фактора, а коефициентът при x — „истинската“ му важност, неговата способност да влияе върху всички други разглеждани фактори. От уравненията се вижда, че по-голямата част от базата в окръга (69%) е съсредоточена в селищни системи с благоприятни ПКТР, а най-малка част — в селищни системи с

голяма гъстота на населението и с големи туристически потребности.

Свършено друга картина ни разкриват стойностите на коефициента пред x , който в същност отразява важността на отделните фактори в чист вид. Вижда се, че истинският действащ фактор за изграждане и разполагане на курортно-туристическата база в отделните селищни системи е инерционният, т. е. новата база е била разполагана преди всичко там, където вече е имало изградени средства за подслон. Значението на другите два фактора е незначително, дори наличието на ПКТР има по-малка роля, отколкото потребностите на населението от отдиш.

Именно с действието на инерционния фактор може да се обясни фактът, че само в 4 селищни системи на окръга легловата база надхвърля 1000 легла (Банско — 2500, Сандански — 2025, Разлог — 1704, Благоевград — 1429), докато в същото време 11 селищни системи предлагат отлични ПКТР (М. Воденска, под печат). Само в селищна система Петрич, където интегралната оценка на ПКТР е сравнително по-неблагоприятна, се наблюдава наличие на значителна материална база (815 легла).

Налице е явно несъответствие между качествата на ПКТР и наличието на туристическата база. Получените резултати ни дават възможност да определим основните насоки, в които ще бъде най-целесъобразно развитието на тази подсистема на отдиша и туризма. Наред с по-нататъшното благоустрояване и изграждане на посочените 4 селищни системи с много по-бързи темпове трябва да се усвоят за нуждите на отдиша и туризма и с оглед нарасналите курортно-туристически потребности на населението териториите на селищните системи Катунци, Белица, Кресна, Гърмен, Якоруда, Симитли и Гоце Делчев. Особено внимание следва да се обърне на възможностите, които предлагат селищните системи от IV и V функционален тип, където отдишът и туризмът могат да се превърнат във функция, съживяваща и стимулираща икономическия им живот — от посочените системи всички с изключение на Г. Делчев влизат в тази група. Или, казано с други думи, необходимо е да се преодолее силното влияние на инерционния и да се увеличи реалното значение на останалите два фактора, на първо място на природния.

ЛИТЕРАТУРА

- Воденска, М. Социално-икономически аспекти формирования териториалной организации отдыха населения Болгарии. М., 1978, канд. дисс.
 Воденска, М. Оценка на природните курортно-туристически ресурси в селищните системи на Благоевградски окръг. — Год. на СУ (под печат), кн. 2, 1983.
 Козлов, В. Н. Формирование сети санаторных учреждений СССР в течение 1945—1975 гг. — В сб. „Социално-икономически и географические ас-

пекты исследования территориальных рекреационных систем“, ИГАН СССР. М., 1980.

*** Туризм — справочник, КЕССИ, С., 1983.

CHARACTERISTICS AND TERRITORIAL ORGANIZATION OF THE TOURIST ACCOMODATION IN THE DISTRICT OF BLAGOEVGRAD

M. Vodenska

Summary

This article treats one of the basic subsystems of the tourist territorial system — the material base and especially the distribution of tourist accomodation in one of the most favourable with regard to the natural tourist resources district in Bulgaria.

The basic 6 types of tourist accomodation in the 16 counties of the district are characterized by the amount of beds in them, their role in the tourist structure of the county, the number of tourists per bed, the per cent of foreign tourists, and the density of accomodation.

The correlation coefficient shows that the different types of accomodation are very strongly interconnected and their territorial distribution is due to one or several mutual basic factors.

With the help of the latent structure analysis these factors are revealed. At first sight the tourist accomodation tends to situate in territories with favourable natural tourist resources. In fact, the real situation factor turns out to be the existence of the already built tourist material base.

On the basis of these results recommendations are made about the further development and situation of the tourist accomodation in the district of Blagoevgrad.